LEYL

﴿٩٢﴾ سُورَةُ الَّيْلِ

Veleyli sûresi mekkîdir. Ancak Aliyy ibni Ebi Talha medenîdir demiş, ba'zısı mekkî ve ba'zısı medenîdir de denilmiş.

ÂYETLERİ - Hılâfsız yirmi birdir.

FASILASI - ا Harfidir.

Sebebi nüzulü - Cümhur, Hazreti Ebi Bekir radıyallahü anh şanında nâzil olduğunu söylemişlerdir. Bu ibni Mes'ud ve ibni Abbas ve gayrilerinden esânîdi sahiha ile rivayet olunmuştur. Süddî ebüddehdahı ensarî radıyallahü anh hakkında nâzil olduğunu söylemiştir, şöyle ki: Bir Münafıkın evinde bir hurma ağacı vardı, ondan civarında bulunan yetimlerin hanesine ba'zı «belah» ben düşmüş alaca hurma koruğu

düşerdi, o münafık gider onu onlardan alırdı. Resûlullah sallâllahü aleyhi vesellem ona onu o yetîmlere bırak, onun bedeline sana Cennette bir nahle var buyurmuştu, o dinlemedi, bunun üzerine Ebu Dahdah onu bütün hâitı ile satın aldı, ben o Cennetteki nahleye bunu o yetîmlere hibe edeceğim dedi, aleyhissalâtü vesselâm da yap buyurdu. Binaenaleyh onu hibe etti, bu Sûre nâzil oldu demiştir. Ba'zıları da « ﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَىٰ﴾ الخ... » Ebubekir hakkında nâzil oldu demiş, maadasından

Sh:»5870

sükût eylemiş, ba'zı müfessirînden de bunun mücmaun aleyh olduğu naklolunmuştur. Râzıy Kaffalden naklen demiştir ki bu Sûre Hazreti Ebibekir ve müslimîne infakı ve Ümeyye ibni Halef ve bühul ü küfrü haklarında nâzil oldu. Böyle olmakla beraber ma'naları umumîdir. Baksanıza evvelinde « فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰى » buyurulmuştur. Ümeyye ibni Halef yerine Ebusüfyan ibni Harb diyenler de vardır. « سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى » âhirinde « وَالشَّمْسِ وَضُحٰيهَا » dan sonra bu Sûrenin leyl-ü nehara kasem ile başlaması pek

«قَدْ اَفْلَحَ مَنْ زَكّٰيهَاۙ وَقَدْ خَابَ مَنْ دَسّٰيهَاۜ» mütenasib olduğu gibi ondaki

mazmununu bunda bir nevi' tafsîl vardır.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

﴿١﴾ وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰىۙ ﴿٢﴾ وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰىۙ ﴿٣﴾ وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰىۙ ﴿٤﴾ اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىؕ ﴿٥﴾ فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ﴿٦﴾ وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿٧﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْيُسْرٰىۚ ﴿٨﴾ وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ وَاسْتَغْنٰىۙ ﴿٩﴾ وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰىۙ ﴿١٠﴾ فَسَنُيَسِّرُهُ لِلْعُسْرٰىۚ ﴿١١﴾ وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۤ اِذَا تَرَدّٰىؕ ﴿١٢﴾ اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰىۚ ﴿١٣﴾ وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُولٰى ﴿١٤﴾ فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰىۚ ﴿١٥﴾ لَايَصْلٰيهَاۤ اِلَّا الْاَشْقَىۙ ﴿١٦﴾ اَلَّذِى كَذَّبَ وَتَوَلّٰىؕ ﴿١٧﴾ وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَىۙ﴿﴾

Sh:»5871

﴿١٨﴾ اَلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ ﴿١٩﴾ وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ

نِعْمَةٍ تُجْزٰىٓ ﴿٢٠﴾ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰى ﴿٢١﴾
وَلَسَوْفَ يَرْضٰى﴿﴾

Meali Şerifi

Kasem olsun bürürken o geceye 1 Ve açıldığı zaman o gündüze 2 Ve erkeği dişiyi yaratana 3 Ki sizin sa'yiniz dağınıktır 4 Bundan böyle amma her kim vergi verir korunur 5 Ve husnâyı tasdîk eylerse 6 Biz onu yüsraya (en kolayına) kolaylıyacağız 7 Ve amma her kim bahıllık eder ve istiğna gösterir 8 Ve husnâyı tekzib eylerse 9 Onu da usraya (en zoruna) kolaylıyacağız 10 Ve yuvarlandığı zaman onu malı kurtaramıyacak 11 Her halde doğruyu göstermek bize 12 Ve her halde sonu da bizim önü de (Âhıret de Dünyada) 13 Ben size bir ateş haber verdim ki köpürdükçe köpürür 14 Ona ancak en şakî olan yaslanır 15 O, ki tekzib etmiş ve tersine gitmiştir 16 O en müttakî olan ise ondan uzaklaştıkca uzaklaşdırılacaktır 17 O, ki malını verir, tezekkî eder 18 Ve onda hiç kimsenin mükâfat edilecek bir ni'meti yoktur 19 Ancak rabbi a'lâsının rızasını aramak için verir 20 Ve elbette o rızaya ırecektir 21

1. ﴿وَالَّيْلِ﴾ -Bu Sûrenin evvelindeki kasemler, evvelki Sûredeki kasemlerin bir telhıysı olmakla

beraber tertibi ıtibariyle ayrıca şayanı dikkattir. Orada nurdan zulmete geçerek, fena ve insilâh âleminden ma'rifetullahe ve ma'rifeti nefse gidiş yolu gösterilmiş ve zulümatı bedende kalanlara sonunda haybet ve husrân ile kıssai Semûd zikredilmiş idi. Burada ise zulmeti fenadan

Sh:»5872

nuri şühûde doğru tecellî, tezekkî ve nema ile beka billâhe gidilecek ve sonunda rızaya irilecektir. O bir inzar ile nihayet bulmuştu. Bu inzar ile başlayıp tebşîre doğru gidecektir. Evvelki Sûre helâk ve ukubet ıhtiyariyle hıtam bulduğu için bu Sûreye leyle kasem ile başlanıp neharın tecellisine ve hılkatin erkek ve dişi ile inkişafına ve mesâıynin ihtilâfına geçilmesinde « وَلَا يَخَافُ عُقْبٰيهَا » ıhtarının bir vechini de tavzîh vardır. Bir kavmın ve hattâ bütün âlemin helâk ve fenasiyle halika bir eksiklik, bir ziyan gelmez, onun kudretine bir tevakkuf ârız olmaz. O geceyi gündüz yapar ve dilediği gibi erkeği dişiyi yine yaratarak hılkate inkişaf verir. Bu münasebetle zulmetten nura, inzardan tebşîre doğru gidilmek ve bişaret yolu gösterilmek üzere evvelâ leyle kasem olunmuştur ki âfakî, enfüsî zulmete işarettir. Onun için şu kayd ile takyid olunmuştur: ﴿إِذَا يَغْشٰى﴾ Bürürken veya bürüyeceği zaman -ya'ni karanlığıyle Güneşi veya gündüzü veya örtebileceği her şeyi ile âfâkı ve hatta gam-u kasveti « وَهُوَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْ بِالَّيْلِ » buyurulduğu üzere vefat ma'nasında olan nevm-ü gafleti ile

gözleri ve gönülleri bütün şuur ve enfüsü sarıp bürüyor, kaplıyor olduğu hale veya kaplıyacağı istıkbale; hasılı halde ve istıkbalde insanı farktan cem'a, kesretten halvete, şühûdden fenaya götürmek üzere hücum ettiği veya edeceği koyu şiddetli hengâme ki temamen istîlâ etmiş bulunursa fenai küllî içinde istığrak hasıl olur. Bununla evvelki Sûredeki « وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰيهَا » ya işaret edilmiş olmakla beraber mef'ulün hazfinde daha ziyade bir ta'mim ve ibham ile tehvil vardır. Binaenaleyh leylin lâmı cinse masruf olarak gece cinsinin böyle bir lâhzasına veya ahde mahmul olarak hakikî ve mecazî bütün ma'nasiyle en müdhiş gecelerin böyle bir savleti hengâmına işaret olabilir. « اِذَا » tehakkuk ifade etmek ve muzari' hal ve istıkbale muhtemil olmak ıtibariyle bunu halde veya istıkbalde tahakkukuna da tenbih

Sh:»5873

olunmuştur. Bu vecihle bunda Semûdun helâki sırası gibi bir beldenin veya bir kavmın battığı, batacağı esnada saran asarı gadab ve âlâmı hikâyei hal suretinde bir ıhtar ve alel'umum hâb ü gaflet veya şiddet-ü kasvet ve bahusus bi'seti seniyye sıralarında Dünyayı sarmış bulunan devri cehalet haline ve istıkbale âid olmak üzere de sekeratı mevt veya kıyamet ehvaline işaret dahi vardır. Bu kayıd gösteriyor ki leyl ile

hâdisât ve mümkinâtta asl olan ademi aslîye değil, bilhassa sonradan arız olan veya olacak olan fena halinde ademi ârizî zulmetine kasem olunarak evvel emirde onun bir tehakkukuna nazarı dikkat celb olunmuştur ki bu lâhza eşyada « كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ وَيَبْقٰى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْاِكْرَامِ » ve « كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ اِلَّا وَجْهَهُ » âyetlerinin okunduğu lâhzadır. Bunu okuyanlar hukmi fenadan geçip vechi bekaya giderler. Onlara o lâhzai fenadan nuri vahdetle şühudi beka tecelli eder, bu vechile zulmetten nura götürülmek üzere buyuruluyor ki:

2. ﴿وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى﴾ Ve nehara kasem olsun tecelli ettiği vakıt -evvelkı Sûrede neharın şemsi tecliye ettiği vakta kasem edilmişti. Bunda ise neharın kendi tecellîsine ve islâmın zuhuruna işaret vardır. « يَغْشٰى » ve « تَجَلّٰى » zamirleri zâhiren biri leyle biri nehara raci' olmakla beraber hakikatte ikisi de Halık teâlâya raci'dir. Gaşy onun, tecelli onundur. Bundan dolayı kasemi ona irca' ederek buyuruluyor ki:

3. ﴿وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى﴾ ve erkeği dişiyi yaratan o büyük kudret sahibi Halika -yâhud «ma» masdariyye olduğuna göre yaradışına. Bunda tecellînin vahdetten kesrete seyrine, ve

evvelkî Sûrede tesviyesi geçen nefsin erkek ve dişiye tenevvüüne ve bu hıtabların ikisine de şümulüne, ve yokları var eden ve çoklukları birleştirerek tanzîm ve tesviye eyliyen Halikın birliğine ve hayatta failiyyet ve

Sh:»5874

kabiliyyetle izdivac ve ictima' nizamının ehemmiyetine tenbih vardır. Bundan dolayı sa'y-ü amelde teşettütten tahzir ile tevhid ve intizama teşvîk için kasemin cevabında buyuruluyor ki:

4. ﴿اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰىؕ﴾ Sizin sa'yiniz müteşettittir. -Ya'ni mesaîniz birbirini tutmaz surette müteferrîk, dağınık, nizamsızdır. Halbuki hayat ve felâh nizami tevhid ile teavün ve ictimaa merbuttur. Netekim « وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُواْ » buyurulmuştur. Yâhud saîleriniz çok farklıdır. Kimi iyi çalışır, kimi kötü, kimi yüksek, kimi aşağı, kimi imanlı, kimi imansız.

ŞETTÂ, (şetît) in cem'i olup müteferrık, dağınık, perâkende ve perişan ma'nasınadır. Müfessirîn burada bunu hukümleri muhtelif, birbirinden uzak, kimi iyman ve itaat ve hasenât gibi hayr-ü hidayet, kimi küfr-ü

ısyan ve seyyiât gibi şerr-ü dalâldir mealinde tefsir etmişlerdir. Çünkü gayeleri, hukümleri muhtelif olan

sa'ylerin hasılı ayrılık, perişanlıktır. Hayra koşan şerre koşandan elbette ayrılır. Bu surette ma'nâ «

﴿اَفَمَنْ كَانَ مُؤْمِنًا كَمَنْ كَانَ فَاسِقًا لَايَسْتَوُنَ﴾. ﴿اَمْ حَسِبَ الَّذِينَ اجْتَرَحُوا السَّيِّئَاتِ اَنْ نَجْعَلَهُمْ كَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ سَوَآءً مَحْيَاهُمْ وَمَمَاتُهُمْ سَآءَ مَايَحْكُمُونَ﴾ » âyetleri

mazmununa raci' olur. «

«وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ اِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ

mazmununa göre ıhtilâf ve ittifak ile mülâhaza da mümkindir. Bununla beraber asıl murad, cahiliyyette

olduğu gibi teşettüt ve tefrikanın kendisinden tahzir ve gönüllerde fikri tevhid ile amellerde intizama

sevkolmak daha zâhirdir. Zira sa'yde teşettüt ve perişanlık yekdiğerini nakız olmak ıtibariyle haddi zatinde

ataletten daha fena olan boşuna bir teab ve ictinab lâzım gelen bir şerdir. Bunun menşei de nefislerde

muhtelif gayelere şirk hevâ ve teşehhiyâtın ıhtilâfiyle gönüllerin küfr-ü birliğine hakkıyle iyman

edememekten münbais olan bu hal ise ferdin de cem'ıyyetin de perişanlığıdır. Netekim

bu ma'na: Sûrei Hacda «

وَمَنْ يُشْرِكْ بِاللّٰهِ فَكَاَنَّمَا خَرَّ مِنَ السَّمَآءِ فَتَخْطَفُهُ الطَّيْرُ اَوْ تَهْوِى بِهِ الرِّيحُ فِى مَكَانٍ سَحِيقٍ » ve sûrei İbrahimde « اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِى يَوْمٍ عَاصِفٍ لَايَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَىْءٍ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ » âyetleriyle tavzîh olunmuştur. Şu beyan, teşettütü tafsildir denilmiş ise de söylediğimiz gibi « وَاعْتَصِمُوا بِحَبْلِ اللّٰهِ جَمِيعًا وَلَا تَفَرَّقُوا » mazmunu üzere zıddına terğıb ile teşettütten tahzir için hukümlerini tafsîl olması bizce daha muvafıktır:

5. ﴿فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى﴾ Fakat amma her kim i'ta etmiş -Malının hukuku olan vergisini vermiş « وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ » gibi infak âyetlerinde beyan olunduğu ve daha yakında sûrei Beledde geçtiği vechile hayır necdine çıkan akabeyi ıktiham etmek üzere fekki rakabe ve darlık günlerinde bîçarelere ıt'am ve müslimîni düşmanlara karşı müdafea ve takviye eylemek gibi vücuhi hayra sarf ve infak eylemiş ﴿وَاتَّقٰى﴾ ve korunmuş tekvâ yolunu tutmuş- Allahdan korkup tâat yolunu tutarak kendini teşettütten, fenalıktan, menhiyyattan sakınmış « اَلَّذِينَ يَجْتَنِبُونَ كَبَآئِرَ الْاِثْمِ وَالْفَوَاحِشَ اِلَّا اللَّمَمَ » vasfına

mazher müttakî olmuş, Allahın vikayesine girmiş 6. ﴿وَصَدَّقَ بِالْحُسْنٰى﴾ ve hüsnâyı tasdîk eylemiş ise -hakikatte bir güzellik ve güzellerin en güzeli bulunduğuna inanmış, iyiyi kötüyü, fazîleti rezîleti fark etmiş, iyilik güzellik yaptıkça güzelliklerin en güzele doğru gittikçe artacağına, iyilik yapanlara ilerisi daha iyi olacağına inanmış inanarak muhsinler hakkında nîkbin olarak çalışmış «

﴿لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ اُولٰئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾. ﴿وَمَنْ يَقْتَرِفْ حَسَنَةً نَزِدْ لَهُ فِيهَا حُسْنًا﴾. ﴿وَيَجْزِيَ الَّذِينَ اَحْسَنُوا بِالْحُسْنٰى﴾. ﴿اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ﴾. ﴿وَسَنَزِيدُ الْمُحْسِنِينَ﴾. ﴿وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَحْسَنَ الَّذِي كَانُوا يَعْمَلُونَ﴾ » gibi âyetlerle va'd-ü beyan olunduğu üzere ihsan eden, Allahı görüyor gibi sıdk-u ıhlâs ile güzellik yapanlara yaptıkları hasenatın ileride artırılarak daha güzeliyle karşılığı, daha ziyadesiyle ecr-ü mükâfatı verileceği sonunda en güzel akıbete hüsnü hatime

Sh:»5876

ile sonraki hayatta Cennet ve cemâle irdirileceğini, velhasıl muhsinler müttekîler hakkında Dünyanın sonu,

Âhıret daha güzel olacağını tasdîk eylemiş, bu va'din, bu en güzel hasletin, bu en güzel kelimenin, bu daha güzel mükâfatın, bu en güzel akıbetin doğruluğuna inanmış, bunu kendisine akîde ve siyret edinmiş ise.

HÜSNÂ ma'lûm ki yukarılarda geçtiği üzere ahsen ismi tafdîlinin müennesi, daha güzel veya en güzel ma'nasına sıfat olduğu halde mevsufunun hazfiyle isim olarak kullanılmıştır. Burada «hasleti hüsnâ», en güzel haslet: İyman ile ihsan hasleti, veya «kelimei hüsnâ» en güzel kelime: Kelimei tevhid, yâhud bir hakka delâlet eyliyen kelime, ahseni kavil ki kelimei tevhid, Kur'an: hüsnâ âyetleri evleviyetle dahil olur. Veya «milleti hüsnâ», en güzel dîn-ü millet, milleti islâm, veya «mesûbei hüsnâ» daha güzel karşılık, yâhud en güzel sevab ve mükâfat, Cennet diye bir kaç vechile tefsir edilmiştir. Hepsinin meali bir demek ise de siyaka nazaran en zâhir ve en müfid olan ma'na ihsan eden, Allah için güzellik yapan muhsinlere ileride daha güzeliyle karşılık, akıbet en güzel sevab ve mükâfat mefhumiyle mesûbei hüsnâ veya akıbeti hüsnâ ma'nası veya bunu va'd eyliyen hüsnâ âyetleridir. Tasdikı hüsnâ, hüsnâ âyetleri mazmunu üzere ihsana daha güzeli ve ziyadesiyle veya en güzel sevab ve akıbet ile mükâfat olunacağına iyman ve iymanını fi'len sadakat ile isbat ma'nasına mülâhaza olunmak, amelî noktai nazardan daha fâidelidir. İ'ta ve ittika gibi ihsana mukabil hüsnâyı tasdık eden onun doğruluğuna inanarak sadakat eden kimse şübhesiz gücü yettiği kadar gıll ü gışsız ihsan yapmağa ve o hüsnâyı tahakkuk ettirmeğe çalışır. Öyle kimse Dünyanın sonu

önünden Âhıreti ûlâsından daha güzel olacağı iymanıyle nikbîn olur. Lâkin herkes hakkında ve mutlâka değil, ihsan şartiyle muhsinler hakkında nîkbîn olur. Fazîleti, rezîleti, iyiyi kötüyü tefrîk eder, fazîletin

Sh:»5877

önü zor acı olsa da sonu pek güzel saadet olduğuna, rezîletin önü rahat ve lezzet olsa da sonu pek fena bedbahtlık olduğuna kail olarak fazîlet yolunda malen bedenen çalışıp müşkilâtı ıktiham etmeği, rezailin lezzetini elem bilip devaîsinden korunmağı hoşlanır. İyilik hakkında nîkbîn olduğu kadar da kötülük hakkında bedbîn olur ve böyle bir kimse ihsandan hazz-ü zevk duyacağı için i'ta ve ittikayı huzur ve îtmianı kalb ile seve seve yapar, hayra sarf eylediği mal ve cehde acımaz ve fenalıktan korunmak için meşakkatlere katlanmaktan, fedâkârlık etmekten yılmaz. «وَمَنْ يُوقَ شُحَّ نَفْسِهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ» der. Bu suretle hüsnâya iyman, tertibi vücûdîde i'ta ve ittikaya mukaddemdir. O fazîlet ve ihsan, o tasdîka terettüb eder. Böyle iken zikirde i'ta ve ittikanın takdim edilmesinde iki nükte vardır.

BİRİNCİSİ, tasdîkten murad yalnız bâtınen nazarî ve kavlî haysiyyette değil, amelî haysiyyetiyle dahi tasdîk olduğuna, ya'ni mücerred doğrudur demek değil, fi'len sadakatle icrası dahi matlûb ve bilfiil i'ta ve ittika ihsanda tebeî bir şey değil, ilk evvel yapılması lâzım gelen birer aslı maksud bulunduğuna, bununla beraber iyman olmayınca da hakikatte hukümleri olmıyacağına tenbihtir. Çünkü hüsnânın tasdîkı fi'lîsi i'ta ve ittikanın vücudiyledir. Ya'ni fi'liyyatta hiç eseri zâhir olmıyan tasdîka burada zikrolunacak yüsrâ va'di terettüb etmez.

İKİNCİSİ, müsebbeb, sebebden, ıvaz muavvazdan, ecr-ü mükâfata istihkak vazîfe ve amelden muahhar olduğu ve hüsnâ ihsanın gayei müterettibesi bulunduğu için tehakkukta i'ta ve ittikadan muahhardır. Tasdîkın te'hıri de hüsnâya tealluku hasebiyle olmuştur. Böyle her kim i'ta ve ittika etmiş ve hüsnâyı tasdîk eylemiş ise 7. ﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْيُسْرَىٰ﴾ biz onu yüsraya müyesser kılacağız. -En kolay yola, ya'ni en ziyade kolaylık ve rahata irdiren «

«فَسَوْفَ يُحَاسَبُ حِسَابًا يَسِيرًا وَيَنْقَلِبُ اِلٰى اَهْلِهٖ مَسْرُورًا

mantukunca kolay hesab ile Cennete girmek gibi refah-ü saadet yolu olan hayır yoluna, hazırlıyacağız. Kolaylıklara muveffak kılacağız. Sûrei Beledde geçtiği üzere başkaları için ıktihamı müşkil bir akabe olan hayır yolu (necdi hayır) onun için en kolay yol olacak, o o müşkilâtı kolaylıkla ıktiham edecek, hayır amellere kolaylıkla muveffak olup rahat ve saadete irecektir. Müfessirîn demişlerdir ki işbu « فَسَنُيَسِّرُهُ » de teysir, tehyie etmek, amâde kılmak ma'nasınadır. Zira « يَسَّرَ الْفَرَسَ » denilir ki gemini ve eğerini vurup atı binmek için müheyya kıldı, hazırladı demektir. Buradaki teysir de bu ma'nadan istiaredir. Husnâyı hakkıyle tasdîk eden ihsanın neticesi hakkında nîkbîn olan kimse i'ta ve ittika ile hayr-ü hasenatı ne kadar zor olsa seve seve aşk-u ıkdam ile yapacağından zorlukla değil, kolaylıkla ve zevk-u hazz ile yapar ve binaenaleyh o husnâya kolaylıkla irerek saadete kavuşur ve ayni zamanda o i'ta ve ittika ona gittikce o saadet yolunu kolaylaştırır. Esbab ve vesaitını teksir ile maksada vusulü teshil eyler. 8. ﴿وَاَمَّا مَنْ بَخِلَ﴾ ve amma buhl etmiş- malını kıskanıp da vergi vermekten kaçınmış ﴿وَاسْتَغْنٰى﴾ ve istiğna etmiş -ya'ni kendini gınâya irmiş, en güzel akıbeti bulmuş, ilerisi için hiç bir ihtiyacı kalmamış, artık korunmaktan vâreste olmuş ganiy addederek haline, ferdiyyetine saplanmış, istıkbalini hisaba almayıp maliyle Dünya şehevatiyle Ukbâ ni'metlerinden istiğna göstermiş 9. ﴿وَكَذَّبَ بِالْحُسْنٰى﴾ ve husnâyı tekzib eylemiş- daha güzele veya en güzele inanmamış, Cennet ni'metleriyle muhsinlerin akıbeti daha güzel olacağı hakikatine yalan demiş, hasılı gün günden

bedterdir, ihsanın korunmanın fâidesi yoktur diyerek akıbet hakkında bedbîn olmuş ise 10.

﴿فَسَنُيَسِّرُهُۥ لِلْعُسْرَىٰ﴾ onu usraya müyesser kılacağız -ateşe girmek

Sh:»5879

gibi en zor ve en güc akıbete götüren yola müyesser kılacağız, en zor akıbete hazırlıyacağız, o zorluğu yenemiyecek, zorluklar onun tepesine binecektir. 11.

﴿وَمَا يُغْنِى عَنْهُ مَالُهُۥٓ إِذَا تَرَدَّىٰ﴾ ve o çukura yuvarlandığı, yâhud helâk olduğu vakıt onu malı kurtaramıyacaktır.- Kıyıp veremiyerek topladığı ve onunla zengin olmak, müsteğni kalmak istediği mal, onu kabre yuvarlanmaktan, helâk ile esfeli sâfilîne gitmekten kurtaracak değil, bil'akis azâb ve husranını artıracaktır.

TEREDDÂ, helâk ma'nasında «redâ» dan yâhud yuvarlanmak ma'nasına tereddüddendir. İkinci surette aslı «tereddede» olup « تَقَضَّى الْبَازِى » gibi yaya kalb olunmuştur. Netekim müteredditye bundandır.

12. ﴿اِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدٰىۚ﴾ ilh... -Yukarıki beyanatı takrir ile va'z u irşad için istînaftır. Ya'ni haberiniz olsun ki her halde hidayet ve irşad bizedir. Felâha çıkaran doğru yolu göstermek, hakk-u savabı beyan etmek, Resûl göndermek, Kitab indirmek, âfakta edille nasbetmek, enfüste kalblere iyiyi kötüyü ilham eylemek rububiyyetin şanına âid bir iştir. Allahın hidayeti olmayınca siz kendiliğinizden onu yapamazsınız, ona göre hidayeti kabul ettirip de hakk-u hayır yoluna gitmek de sizin meşiyyetinize mevdu' bir keyfiyettir. 13. ﴿وَاِنَّ لَنَا لَلْاٰخِرَةَ وَالْاُوْلٰىۜ﴾ ve şübhe yok ki sonu da bizimdir önü de- Evvel-ü âhir mülk bizim, hakkı tesarruf bizimdir. Muaraza veya müdahale edecek başka bir mâlik yoktur. O halde ne Âhırette ne de Dünyada Allahdan başka hukm-ü meşiyyeti nafiz olacak bir merci' bulmanıza ve onun hidayetinden müstağni olup da kendinizi kurtarmanıza imkân yoktur. O ne derse öyle olacaktır. Hidâyet onun hidâyeti, asıl irade onun iradesi, huküm onun hukmüdür. Onun iradesi, hidâyeti, hukmü hılâfına gitmek

Sh:»5880

istiyen arzularınız, meşiyyetleriniz, hukümleriniz hep dalâldır. Onun meşiyyetinize mevdu' olarak gösterdiği hidâyeti kabul etmeyip aksine gitmek istediğiniz takdirde zarar edecek olan o değil, ancak sizsinizdir. 14. ﴿فَاَنْذَرْتُكُمْ نَارًا تَلَظّٰىۚ﴾ İşte size bir inzar yaptım, bir ateş haber verdim ki alevlendikçe

alevlenir, köpürdükçe köpürür-

TELEZZÂ, muzarri müennes, aslı «tetelezzâ» dır. Mazî olsa idi -nar, müennes olduğu için- « تَلَظَّتْ » denilmesi lâzım gelirdi. Bir ateş ki 15. ﴿لَايَصْلٰيهَآ اِلَّا الْاَشْقَىۙ﴾ ona ancak en şakî, en bedbaht olan yaslanır-

EŞKA dan murad kâfir olduğu anlatılmak için şununla beyan ve tefsir olunmuştur: 16. ﴿اَلَّذِى كَذَّبَ﴾ o ki tekzîb etmiş -Hak hidâyetine yalan demiş ﴿وَتَوَلّٰىۜ﴾ ve yüz çevirmiştir- Doğruyu yalan demiş iltifat etmemiştir. Ki işte bu kâfirdir. Takdîri ilâhîde en şakî en bedbahttır, o ateşe yaslanıp kalacaktır. Tekzîb etmeksizin i'raz eden fasık ise en şakî değil, şakîdir o ateşe girerse de yaslanıp kalmaz. 17. ﴿وَسَيُجَنَّبُهَا الْاَتْقَىۙ﴾ o etka olan ya'ni hem küfürden hem ma'sıyetten korunan en müttakî ise o ateşten uzaklaştıkça uzaklaştırılacak, çok uzaklaştırılacaktır-. Çünkü o ona yaslanıp kalmak şöyle dursun asla girmiyecek, üzerinden kolaylıkla geçip Cennete gidecektir. 18. ﴿اَلَّذِى يُؤْتِى مَالَهُ يَتَزَكّٰىۚ﴾ o etka ki malını verir tezekki eder- temizlenir, tefeyyuz eyler, felâh bulur. Yâhud «yetezekkâ» hal olduğuna göre: Tezekkî etmek: Indallah temizlenip nemâlanmak üzere malını verir 19. ﴿وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ﴾ ve onda başka bir

kimsenin bir ni'meti yoktur ki

Sh:»5881

karşılığı, mükâfatı verilecek olsun -Ya'ni hiç kimseye medyun ve minnetdar değildir ki verirken ona karşılık olarak versin, yâhud herhangi bir kimseye verdiği vergiyi ondan bir karşılık, bir mükâfat bekliyerek vermez. 20. ﴿اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ﴾ ancak rabbi a'lâsının rızasını aramak için verir, o ciheti gözetir. Onu bulacak mı? Denirse: 21. ﴿وَلَسَوْفَ يَرْضٰى﴾ kasem olsun ki o muhakkak razı olacaktır.- « لام », kasem veya ibtida için, « سَوْفَ » istıkbalde tahkîk içindir. «Yerdâ» zamiri «etka» ya da rabbe de raci' olabilir. Çokları etkaya rücuunu zâhir görmüşler, o etka rabbinden razı olacak demişlerdir ki rabbinin aradığı rızasını bulup razı oluncıya kadar ni'met-ü atasına irecektir demek olur. İmam Râzî rabbe rücuu daha karib ve daha beliğ olduğunu, çünkü Allah teâlânın rızası kulun rızasından eblâğ bulunduğunu söylemiştir ki, rabbi de ondan razı olacak, rızasına irdirip merzîsi kılacaktır. Rabbi a'lâsının rızasını arayan o etka daha önce rabbinden razı olduğu gibi aradığı rızaya irip merdıy dahi olarak « رَاضِيَةً مَّرْضِيَّةً » vasfı tehakkuk edecektir demek olur. «

«وَرِضْوَانٌ مِنَ اللّٰهِ اَكْبَرُ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

Hâkim, sahih diye Amir ibni Abdillah ibni Zübeyrden, babasından rivayet etmiş: Demiştir ki: Ebukuhâfe, oğlu Ebubekir radıyallahü anh Hazretlerine «seni görüyorum ki bir takım zaıyf köleler âzâd edip duruyorsun, mâdem ki bunu yaptın bari kuvvet olacak ve önünde duracak bir takım celâdetli adamlar âzâd etseydin: Demişti. O da babacığım ben ancak muradımı murad ediyorum « انَّمَا اُرِيدُ مَا أرِيدُ » dedi. Bunun üzerine « فَاَمَّا مَنْ اَعْطٰى وَاتَّقٰىۙ ... اِلَى... وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ » nâzil oldu. İbni Cerîr derki: Âsâr varid olan sahihi budur: Demişlerdir ki: Bu, Ebubekir âzâd ettiklerini âzâd etmesi sebebiyle onun hakkında nâzil oldu. Bana Muhammed ibni İbrahimi enmâtî tahdis etti dedi: Bize Harun ibni Ma'ruf tahdis etti dedi: Bize Bişr ibni

Sh:»5882

serî tahdîs etti dedi Bize Mus'ab ibni Sâbit, Âmir ibni Abdillahdan, babasından şöyle tahdis etti, dedi ki: Bu âyet Ebubekri Sıddîk hakkında nâzil oldu: «

﴿وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰىۙ اِلَّا ابْتِغَآءَ وَجْهِ رَبِّهِ الْاَعْلٰىۚ

وَلَسَوْفَ يَرْضٰى﴾ حدثنا ابن عبد الا على قال حدثنا ابن ثور عن معمر قال اخبرنى سعيد عن قتادة ﴿وَمَا لِاَحَدٍ عِنْدَهُ مِنْ نِعْمَةٍ تُجْزٰى﴾ » kavlinde dedi ki: Ebubekir hakkında nâzil oldu, bir takım insanları kendilerinden ne ceza ne şükûr iltimas etmiyerek ı'tak etmişti. Altı yâhud yedi kişi ki Bilâl ve Âmir ibni Füheyre onlardandır اهـ. İbni Ebî Hâtim ve Ebüşşeyh ve İbni Asâkir İbni Mes'uddan tahric etmişlerdir: Demiş ki: Hazreti Ebibekir, Bilâli Ümmey ibni Haleften bir bürde ile on vukıyyeye iştira edip âzâd etti. Allah teâlâ da « وَالَّيْلِ اِذَا يَغْشٰى. وَالنَّهَارِ اِذَا تَجَلّٰى. وَمَا خَلَقَ الذَّكَرَ وَالْاُنْثٰى. اِنَّ سَعْيَكُمْ لَشَتّٰى » yı inzal eyledi اهـ. Radıyallahü anhüm ve radu anh.

Şimdi bu Sûreyi de Duhâ ve İnşirah ve Tîn sûreleri ta'kîb edecektir.